

Aysha QUCHQOROVA,
Samarqand tibbiyot universiteti o'qituvchisi
E-mail: quchqorovaaysha@mail.ru

DSc, dotsent T.Islomov taqrizi asosida

THEORETICAL FOUNDATIONS OF FORMATION OF SPIRITUAL AND MORAL WORLDVIEWS OF TEENAGE GIRLS

Annotation

The article describes the issue of education, science and enlightenment, a look at the history of our country, the family, as well as the attention of the society and family to the education of girls.

Key words: Science, education, innovation, family, reform, socioeconomic, equal rights, mass culture, intellectual potential

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ ДЕВОЧЕК-ПОДРОСТКОВ

Аннотация

В статье описываются проблемы образования, науки и просвещения, взгляд на историю нашей страны, семьи, а также внимание общества и семьи к образованию девочек.

Ключевые слова: Наука, образование, инновации, семья, реформа, социально-экономическое, равноправие, массовая культура, интеллектуальный потенциал.

O'SMIR QIZLARINING MA'NAVIY-AHQLOQIY DUNYOQARASHLARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Аннотация

Maqolada ta'lim masalasi, ilm-ma'rifat, yurtimiz tarixiga nazar, oila, shuningdek qizlarning ta'lim-tarbiyasiga jamiyat va oilada ye'tibor haqidagi fikrlar bayon yetilgan.

Kalit so'zlar: Ilm-ma'rifat, ta'lim, innovatsiya, oila, islohot, ijtimoiyiqitsodiy, teng huquqlik, ommaviy madaniyat, intellektual salohiyat.

“Dunyodagi har qaysi davlat, har qaysi xalq birinchi navbatda o'zining intellektual salohiyati, yuksak ma'naviyati bilan qudratlidir. Bunday yengilmas kuch manbai esa, avvalo insoniyat tafakkurining buyuk kashfiyoti-kitob va kutubxonalarida.”

Sh.Mirziyoev

Kirish. O'smirlik - bu jiddiy jismoniy, hissiy va kognitiv o'zgarishlar bilan tavsiflangan rivojlanishning muhim davri. Aynan shu bosqichda shaxslar o'z shaxsiyatini shakllantira boshlaydi, mustaqillikni o'rnatadi, dunyoqarashini rivojlantiradi. O'smir qizlar uchun bu davr, ayniqsa, jinsga xos ijtimoiy umidlar, biologik o'zgarishlar va shaxsiy tajribalarning o'zaro ta'siri tufayli murakkab. O'smirlik davridagi rivojlanishning ko'p qirralari orasida ma'naviy-axloqiy dunyoqarashning shakllanishi alohida ta'sir ko'rsatadi, bu odamlarning o'zini, boshqalarni va atrofidagi dunyoni qanday idrok etishini shakllantiradi.

Ma'naviy va axloqiy rivojlanish xulq-atvor va qarorlar qabul qilishda rahbarlik qiluvchi qadriyatlar, e'tiqodlar va axloqiy tamoyillarning evolyutsiyasini o'z ichiga oladi. O'sishning bu o'lchovlari nafaqat shaxsiy o'ziga xoslik uchun, balki ijtimoiy birdamlik va mas'uliyatli fuqarolikni rivojlantirish uchun ham muhimdir. O'z ahamiyatiga qaramay, o'smir qizlarda ma'naviy-axloqiy dunyoqarashni shakllantirishga xizmat qiluvchi jarayon va omillar to'liq o'rganilmagan va ular har tomonlama turli nazariy nuqtai nazardan izlanishni taqozo etadi.

Ushbu maqola o'smir qizlarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishining nazariy asoslarini o'rganishga qaratilgan. Rivojlanish psixologiyasi, axloq falsafasi va ta'lim sohasidagi asosiy nazariyalarni o'rganib chiqib, biz ushbu dunyoqarashlar qanday shakllanganligi haqida nozik tushuncha berishga intilamiz. Biz axloqiy va ma'naviy rivojlanish bosqichlarini, shaxsni shakllantirishning rolini, oila, ta'lim va jamiyatning muhim ta'sirini o'rganamiz. Bundan tashqari, biz ma'naviy va axloqiy o'sishni rag'batlantirishning samarali strategiyalarini muhokama qilamiz, xarakter tarbiyasi, murabbiylik va aks ettirish amaliyotining muhimligini ta'kidlaymiz.

Ma'naviy-axloqiy rivojlanishning nazariy asoslarini tushunish pedagoglar, ota-onalar va siyosatchilar uchun juda muhimdir. Ushbu bilimlar bilan ular qo'llab-quvvatlovchi muhitni yaratishi va sog'lom rivojlanishga yordam beradigan strategiyalarni amalga oshirishi mumkin, o'smir qizlarga o'smirlik davridagi qiyinchiliklarni engib o'tishga va axloqiy va ma'naviy

jihatdan asoslangan shaxs sifatida paydo bo'lishga yordam beradi. Ushbu keng qamrovli tadqiqot o'smirlik rivojlanishi bo'yicha kengroq nutqqa hissa qo'shadi va kelajak avlodni tarbiyalash bilan shug'ullanadiganlar uchun amaliy tushunchalar beradi. Darhaqiqat bugun ta'limga berilayotgan e'tibor yuqori darajada. Xalqimizning necha asrdan beri shakllanib kelgan ilm-ma'rifatga bo'lgan qiziqish va intilishini qo'llab-quvvatlashga, ularga yetarlicha imkoniyat eshiklarini ochib berishga davlatimiz doimo tashabbus qilmoqda. Buning uchun mamlakat budjetidan yirik miqdordagi mablag'lari ta'lim tizimiga ajratilmoqda. Ma'lumki, yoshlarimizning beg'ubor qalbida bolalikdan qandaydir kasb egasi bo'lishni orzu qiladi. Bu tabiiy hodisa bo'lib, chunki inson orzusiz yashay olmaydi. Chunki, kim o'z orzusiga erishishni maqsad qilsa, buning uchun dunyodagi barcha sohalar haqida ma'lumot beruvchi manba bu-bebaho xazina kitobdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Bugun ilm-ma'rifat va zamonaviy ta'limga bo'lgan intilish hamda e'tibor yuksak darajaga chiqdi. Chunki zamon shiddat bilan o'zgarimoqda, rivojlanmoqda, ilm yo'llari tobora takomillashmoqda. Yangidanyangi innovatsion g'oyalarni jamiyat rivoji uchun ishlab chiqish extiyoji tobora ortib bormoqda. Bu jarayonda albatta yetakchi mutaxassis kadrlar masalasi eng muhim vazifa deb qaralmoqda. Mamlakat boshqaruvidagi yutuqlar hamda rivojlangan davlatlar qatoridan o'rin olish uchun albatta eng avvalo salohiyatli kadrlarning bilim va tajribasi alohida o'rin tutadi. Buning negizida esa ta'lim masalasi yotadi. AQShlik serqirra ijodkor mashhur Benjamin Franklin yozib qoldirganidek “Bilimga investitsiyalar doimo eng katta foyda keltiradi”[7]. Yoshlarimiz keyingi yillarda, asl kitobni o'qishdan ko'ra elektron adabiyotlarni mutolaa qilishni, audio-kitobni tinglashni ma'qul ko'rishmoqda. Ya'ni zamonaviy mutolaa usulini tanlashmoqda. Bu hol albatta yaxshi. Yaqinda, bir guruh o'smir yoshlar bilan o'tkazilgan ochiq muloqotda, ularning qanday mavzudagi kitoblarni o'qiyotganlari bilan qiziqdik. Ularning aksariyat qismi badiiy adabiyotlar, tarixiy asarlar,

psixologiyaga oid asarlar, detektiv kitoblar, hayotiy va fantastik hikoyalarga qiziqishlari yuqori ekanligini aytishdi.

Ayrim yoshlar esa, "Kitobni internetdan o'qigan afzalmi yoki o'zini o'qish ma'qulmi?" qabilidagi savollar ham berishdi. Albatta zamonaviy texnik vositalarning bugungi kunda qulay imkoniyatlari mavjud. Kerakli kitoblarni ular vositasida tashkil etish ham muammo emas. Ammo, yoshlarimizning yorqin kelajagini belgilashda aynan kitobdan yoki kutubxonadan boshlash maqsadga muvofiqdir. Yana bir gap, kitob olami nihoyatda katta hazina bo'lib, hech bir inson bu boylikni o'qib oxirigacha o'qish imkoniyatigacha ega emas.

Shuning uchun, o'smir yigit-qizlarimizning hayoti uchun, kelajakda ko'zlagan maqsadlariga erishishlari uchun ko'maklashishi mumkin bo'lgan asarlarni saralab, muqobillarini tavsiya etishda oila, maktab, o'qituvchilar, qolaversa keksalarning tavsiyolari muhim ahamiyatga egadir.

Mamlakatimiz mustaqilligi yillari ilm-ma'rifat, fan-ta'limga bo'lgan e'tibor sabab, erishilgan yutuqlar samarasi avvalgi davrlarga nisbatan o'tadan yuqori foizlarni tashkil etgani rost. Bu ko'rsatkich so'nggi yillarda yanada ortib bormoqda. Ayniqsa jamiyatning ertasi bo'lgan qizlarning ta'lim-tarbiya olishiga bo'lgan e'tibor davlat siyosati darajasiga oshgani quvonarli xoldir. Hayoti davomida o'z maqsadiga erishgan buyuk olimlar, yozuvchilar, davlat arboblari va boshqa kasb egalarining xotiralariga e'tibor berilsa, ular bolaligidan ko'p kitob o'qiganliklarini, ayrim asarlar ularning kasb tanlashlarida beminnat ustozlik qilganligini maroq bilan e'tirof etishadi. Ayrim tarixiy shaxslar esa, hayotda adashib xato yo'lga kirganlarida, o'qigan kitoblaridagi qahramonlarning hatti-harakati tufayli, o'lardan olgan ibratlari tufayli to'g'ri yo'lini topib olganlarini xotirlaydilar.

Shaxs, oila va oilaviy munosabatlar farzand tarbiyasi masalasi bugungi kunda o'zining tarixiy, madaniy, milliy va umumbashariy qadriyatlariga ega O'zbekiston davlatining ravnaqi uchun katta ahamiyatga ega. Kambag'al oilada to'g'rilgan va bolaligi inqirozli davrga to'g'ri kelgan amerikalik yozuvchi Rey Bredberi o'zining buyuk kelajagini aynan kitob mutolaasidan kashf qilganligini xotirlar ekan shunday yozadi: "19 yoshimda kollejga kira olmadim, chunki oilamiz qashshoq edi. Shuning uchun faqat kutubxonaga borar edim. Haftasiga uch kunni kitob o'qishga bag'ishlar edim 27 yoshimda esa universitet o'rniga kutubxonani mutlaqo bepul tamomlaganman," - deydi. Keyinchalik ijodkor hayoti davomida 800 dan ortiq asarlar yozgan.

Bunday ma'lumotlarni, xotiralarni mashhur o'zbek shoir va yozuvchilarining xotiralarida ham uchratish mumkin. Ular o'z asarlarida tasirlagan qahramonlarining nochorlikdan

omadsizlikdan bilim orqali, kitobxonlik natijasida boy kishilarga aylanganliklarini tasvirlaydi. Bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin.

Muhimi "kitob targ'iboti bilan shug'ullanadigan shaxslar o'zlari kitob o'qigan bilimlari, bilimli, keng mulohazali bo'lishlari orqali atrofiga ko'plab yoshlarni, jamiyat uchun foydali ishlarni amalga oshiradigan kelajak avlodni jipslashtirishlari mumkin. Yoshlarni kitob o'qishga da'vat qilar ekanmiz, beixtiyor yurtboshimizning "Bugun kitob o'qib o'tirgan bola ertaga televizor oldida o'tirgan o'nta bolani boshqarishi mumkin,"-degan so'zlari yodga tushadi.

Oiladagi tarbiya orqali shaxsga ma'lum bir siyosiy-g'oyaviy dunyoqarash, ahloqiy me'yorlar va hulk namunalari, jismoniy sifatlar singdiriladi. Ayniqsa qizlarning aqliy, jismoniy, ahloqiy, estetik tarbiyasi aynan oilada shakllanadi. Ularning bo'lajak ona sifatida zimmasidagi farzand tarbiyasidek mas'uliyat borligini inobatga olinsa ularga ko'proq e'tibor qaratish muhimroq sanaladi. Darhaqiqat, ayniqsa o'smir yoshlarimizga hayotda o'z o'rinlarini topishlari uchun qanday asarlarni o'qish lozimligini ko'rsatib berishimiz uchun ota-ona, o'qituvchi, kutubxonachi va yaqin kishilar ma'suldir.

Chunki, kelajagimiz bo'lgan yosh avlod ma'naviy yetuk shaxs sifatida tarbiyalashda zarur bo'lgan imon, e'tiqod, insonparvarlik, axloq-odob saboqlari xazinasini kitob olamida jamlanganligini yaxshi bilamiz.

Tahlil va natijalar. Shuningdek jamiyatning komil fuqarosini shakllantirishda, tarbiyalashda kelajakda ona bo'ladigan ilm-ma'rifatli qizlarga ham bog'liq jihatlarni inobatga olinsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Ma'lumki, insonning asl qiyofasi uning shirinso'zligi, mehribonligi, olijanobligi singari sifatlari bilan namoyon bo'ladi. Bu ijobiy hislatlari bevosita go'zal so'zlarni ishlatishi orqali, go'zal nutqi vositasida amalga oshiriladi. Kitob olaida esa bu ijobiy so'z jamlamasi mujassamlangan bo'lib, ulardan foydalanish uchun kitob mutoalasi muhim manbadir. Bu hislat esa ma'naviyat bilan bog'liq bo'lib har qanday insonning ro'hiy, aqliy alomini ifodalovchi tushunchadir. Shunday ekan, har bir shaxsning aqliy zakovatini yorituvchi ilmga intilish orqali, jamiyatda asosiy o'rin tutgan faoliyat bilan amalga oshiriladi.

Xulosa. Tabiiyki, oiladagi milliy va umuminsoniy qadriyatlar birligi, ma'naviyat-axlokiy qadriyatlar ustivor bo'lsa, eng asosiy ichki ma'naviy olami boyib boradi. Tashqi olamiga uning bo'yi-basti, ko'rinishi, kiyinishi, hatti-harakati va boshqalar kiradi. Ichki olami esa uning yashashdan maqsadi, fikr yuritish, orzu-istaklari, intilishlari, his-tuyg'ularini o'z ichiga oladi. Insonning ana shu ichki olami ma'naviyatdir.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: "O'zbekiston", 2017.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisa Murojaatnomasi. 2020 yil 24 yanvar. // "Xalq so'zi" gazetasi. 2020 yil 25 yanvar, № 19 (7521).
3. Asqarov A. O'zbek xalqining etnogenezi va etnik tarixi. - Toshkent: "Universitet", 2007.
4. Abdurauf Fitrat. Oila - yoki oila boshqarish tartiblari. - Toshkent: "Ma'naviyat", 2008.
5. Алимова Д.А. Женский вопрос в Средней Азии: История изучения в современные проблемы. - Т.: "Фан", 1991.
6. Балтабаева М.М. Ўзбекистон Республикаси хотин-қизларининг кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантиришдаги иштироки (1991-2017 йиллар). – Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (ПхД) дисс. автореф. – Андижон, 2019.
7. <https://ru.cityaty.net/tsiaty/614726-bendzhamin-franklin-investitsii-v-znaniia-vsegda-daiut-naibolshuiu-pribyl/>